

פרק ראשון

יוסיפון

שורשים משפחתיים

ליד ירושלים הנני. דור שביעי למייסדי היישוב האשכנזי בירושלים, נצר למשפחות חשובות שהנהיגו את יהודי ירושלים עשיריות בשנים. מצד אבי, הנני צאצא של המשפחות החשובות בלויא, אורנשטיין וריבלין שתולדותיהן שזורות בתולדות היישוב היהודי בירושלים בעת החדשה, כפי אשר יתואר להלן. מצד אמי הנני נצר למשפחות דייטש ובוקסבוים; מרבית קרובי משפחתנו מצד אמי נכחדו בשואה האיומה, הי"ד.

בספר הנוכחי, מן הסתם, ימצא הקורא ברוב ככל הפרקים התייחסויות וסיכומי ביניים מקורות חיי. אולם התמונה לא תהיה שלמה אם לא אתייחס תחילה לשורשי ושורשי משפחתי, בית אבא ובית אמא. למען ידעו צאצאיי וכל אשר לי את מבועי הנחלים עליהם גדלתי ומהם ינקתי עד אשר הייתי לאיש.

אף תורתנו הקדושה, בראשית ספר שמות, עורכת מעין 'אתנחתא' ברצף הסיפור המקראי אודות משה ואהרן (המחלים את פני פרעה ומציגים בפניו אתך הדרישה האלוהית 'שלח את עמי ויעבדוני') ומציגה את שורשיהם ותולדותיהם לבית אבותם.

לשם כך, איעזר בדברים מאלפים שנכתבו על ידי סבי הגדול, מנהיגה של היהדות החרדית בארץ ישראל, הרב משה בלוי בספרו 'על חומותיך ירושלים'.

טרם אצטט את הדברים, אציין את הרקע לכתיבתם. בקיץ תש"ה יצא זקני ללונדון בשליחות תנועת אגודת ישראל. הימים היו ימיה האחרונים של מלחמת העולם השניה והם התאפיינו בקשיי תחבורה ידועים. לאחר שסיים את שליחותו הציבורית בלונדון, נאלץ לעמול במשך שבועות אחדים עד שהשיג מקום באנייה שתשיב אותו ארצה. את הציפיה הממושכת הזו ואת ימי ההפלגה באנייה שבאו בעקבותיהם, ניצל לרישום זיכרונותיו.

מרשימותיו למדתי אודות רב-סבא שלי, ר' יצחק שלמה, שנולד בעיירה סמוך לפרשבורג בראש חודש אייר תרי"ז. באלול תרכ"ט בהיותו בן 12 עלה לארץ ישראל יחד עם הוריו ר' עמרם וזוגתו עלקא, בלוויית סבתו המנוחה מרת רבקה בלויא נ"ע. הסבתא היתה אז בת 87 שנה. בעלה ר' יהודה בלוי נפטר עוד בהונגריה ושם מנוחתו כבוד. בעת עלייתם היה ר' עמרם בן ארבעים וטרם עלותו ארצה שימש ברבנות בערים אחדות קטנות בהונגריה בהן קולאן וקוסטלאן.

ר' עמרם היה תלמיד מובהק של הכתב סופר ונסמך על ידו להוראה, על התרת ההוראה שלו יש רק חתימת ידו של הגאון הכתב סופר ללא חותמתו. כאשר שאל את הגאון על כך,

השיב לו: במדינת אוגנרין ידועה חתימת ידי לכול, למדינה אחרת איני רוצה שישע לקבל שם רבנות (וזאת לנוכח העובדה שככל הנראה היתה למורת רוחו ואשר במסגרתה בתקופה ההיא עזבו מס' גדולי תורה את מדינת אוגנרין מאחר וקיבלו רבנויות בקהילות מערב אירופה).

העלייה לארץ היתה מפני חיבת ארץ ישראל ולמענה עזב את משרתו ופרנסתו על אף שחי שם בכבוד ובמנוחה. מיד עם עלותו ארצה נקבע לו מקום במזרח של חורבת רבי יהודה החסיד ואף כשעבר לגור מחוץ לעיר העתיקה המשיך להתפלל בימים הנוראים בחורבת רבי יהודה החסיד.

כשהגיע לפרקו, נשא ר' יצחק שלמה אשה שהלכה לעולמה לאחר מס' שנים והשאירה אותו מטופל בילדים קטנים (שמשפחות חשובות בירושלים של היום נמנות על צאצאיהם), לאחר פטירת רעייתו הציעו אותו לר' ישעי' אורנשטיין כחתן לביתו מרת שיינדל שהייתה נערה צעירה, ר' ישעי' שהכיר את ר' יצחק שלמה כירא ושלם ותלמיד חכם גדול הסכים ללא היסוס, אך הנערה לא הסכימה מאחר והיה מבוגר ממנה בהרבה שנים ומטופל בילדים קטנים, המהרי"ל דיסקין קרא לה והבטיח לה שיוולד לה בן שיאיר את העולם היהודי, ואכן כשנולד סבי הגדול ר' משה הבינו כולם למה הייתה כוונת המהרי"ל.

ר' יצחק שלמה וגיסיו הרב יעקב אורנשטיין, ור' משה פרנקנטל נמנו על תלמידיו הקרובים של הגאון מבריסק מהרי"ל דיסקין ולא זזה ידם מלשמשו ולסייע בידו בעבודת הכלל. ר' יצחק שלמה נכנס לעסקנות, בבית היתומים דיסקין. גיסו ר' ישעיה אורנשטיין (ולאחריו בנו ר' יעקב אורנשטיין) סייע בידו להקים את ישיבת אהל משה.

ר' יצחק שלמה ניחן בקול ערב ובערך שישים שנה כסדרן עבר לפני התיבה בימים הנוראים בתפילות המוספין בבית הכנסת של ר' פישל לאפין בעיר העתיקה סמוך לכניסה להר הבית, וכן בביהכ"ס בבתי מחסה, בבית הכנסת דכולל אוגנרין בעיר העתיקה, בביתו של הגר"י דיסקין כל ימי חייו ואח"כ בבית הכנסת של בית היתומים דיסקין.

שורשי משפחת אורנשטיין

סבתא-רבא שלי, מרת שיינדל אורנשטיין, נולדה בירושלים בשנת תרכ"ו, להוריה הרה"ג ר' ישעיה אורנשטיין ומרת צפורה. הרה"ג ר' ישעיה נולד בצפת בתחילת שנת תקצ"ז, שנת הרעש, להוריו, הרב החסיד ר' אורי ומרת זיסל. בשנת תרס"ט נתבקש לבית עולמו בירושלים והוא בן 73 לחייו.

הרב החסיד ר' אורי נולד לאביו ר' משה שהיה מתנגד, בצעירותו התקרב ר' אורי לחסידות חב"ד והפך לחסיד של האדמו"ר האמצעי ולאחר מכן של הרבי הצמח צדק, בהיותו בן 13 לקח אותו אחד מגדולי הדור הגאון רבי יצחק מקרלין בעל ה'קרן אורה' לחתן לביתו מרת זיסל, לאחר חתונתם הם התגוררו בסלוניס עיר הולדתו, שם שימש כפקיד בבית מסחר

גדול, מספרים שכאשר גילה אביו כי הוא הפך לחסיד ואף נוסע לעיתים לליובאוויטש פנה במכתב אל מחותנו בעל הקרן אורה לטכס עיצה, לאחר זמן קצר שלח לו מחותנו מכתב תשובה, ובו כתב שלאחר קבלת המכתב ולאחר שבדק ודרש היטב אחרי ר' אורי וגילה שאין שום פגם ביראתו ובתורתו ואין שום בעיה עבורה צריך לטכס עיצה, הוא סיים את המכתב באומרו אם לזה חסיד ייקרא הלוואי וירבו כמותם בישראל. בשנת תק"צ בהיותו בן שלושים בערך, החליט לעלות לארץ ישראל על מנת להשתקע בה.

חותנו הגאון לא הסכים לעלייתו אבל גם לא התנגד. ר' אורי וזוגתו יצא לדרך. עליהם היה לעבור את כל מרחבי רוסיה עד אודסה עיר הנמל משם יצאה אניית מפרש המפליגה לארץ ישראל. בהיותם בדרך פשטה שמועה שאחת האוניות המפרש שהפליגה לארץ ישראל נטבעה בים ואתה נספו כמה נפשות מישראל שהיו בין נוסעיה, כשהגיע השמועה לחמיו הגאון ר' איצלה מקרלין גמר אומר למנוע את חתנו ובתו מהנסיעה הכרוכה בסכנת נפשות כזו ושלח 'רץ' מיוחד להשיגם בדרך ולהשיבם.

השליח השיגם בעיר ברדטישוב והודיע להם את גזירת האב. ר' אורי החליט שלא להישמע לפקודה ולהמשיך בנסיעתו. לעומתו, החליטה אשתו לציית לגזירת אביה ולא לנסוע. כאשר כל אחד עמד על דעתו בתוקף, החליטו להיפרד. ההחלטה היתה תקיפה ולפניה נכנסו אל בית הרב בברדטישוב בבקשה כי יסדר את הגירושין. בדבר שתי הילדות הוסכם שאחת הבנות (בת 11) תתלוה אל ר' אורי לארץ ישראל ואילו אחותה בת התשע תתלווה אל האם בשובה לעיירה קרלין, אל בית ה'קרן אורה'.

כשראה הרב את החלטתם הנחושה התחיל לטפל בסידור הגט. באותה שעה היו הילדות בבית וכשעמדו על המתרחש, כאשר נלגד עיניהם הקרועות מתדהמה התברר כי הוריהם יקריהם ומשוש לבם עומדים להתגרש ולהיפרד לצמיתות, פרצו ביללת בכי קורעת לב. צערן ריככה את לב האם; היא חזרה בה אפוא מעמדתה המקורית וגמרה אומר להמשיך עם בעלה בדרכו לארץ הקודש.

את הסיפור הזה מסיימים במשפחתנו בתוספת הבאה: באורח שבשגרה מפליגה היתה ספינת מפרש מאודסה ליפו בשלושה חודשים. אולם ספינה זו הגיעה לארץ ישראל תוך פחות מחודש ימים. ויהי לפלא.

ארץ ישראל נקנית בייסורים

הגמרא (ברכות ה, א) אומרת: "שלוש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורים, תורה וארץ ישראל והעולם הבא". אחר הלהט הנפשי שהוליכם למרות הכל אל ארץ הקודש, הגיעו ימי מסירות הנפש והקושי העצום שכרוך היה בקניין ארץ ישראל.

עם הגיעם ארצה, התיישבו בעיר-הקודש צפת, שם נולד בנם ישעיה. בשנת תקצ"ז החריד רעש אדמה איום את עיר הקודש צפת והחריב כמעט כליל את הישוב היהודי שם. הרעש גבה מחיר כבד גם ממשפחתנו – כאשר אותן שתי בנות עליהן סופר לעיל נהרגו ל"ע ברעש האדמה. חייו של ר' אורי עצמו - ניצלו, כי היה בירושלים בשעת רעידת האדמה. הסבתא זיסל והתינוק ר' ישעיה שהיה אז בן מס' חודשים נמצאו מוטלים ברחוב כשהבתים משני צדיהם נפלו – יוצרים, באורח ניסי, "חלל" שסוכך והגין עליהם ממפולת. הם שהו כך תחת איי החרבות משך יותר מ-48 שעות עד שפנו מחוסרי הכרה מבין ההריסות.

כששמע ר' אורי על דבר הרעש מיהר לצאת חזרה מירושלים לצפת. כשהגיע לצפת, פגש אחד מצעירי העיר שפנה אליו ואמר לו: 'בוא ואראה לך מקום שתי בנותיך'. ר' אורי התלווה אליו והלה הציג בפניו את המחזה המחריד של שתי בנותיו מוטלות ללא רוח חיים תחת אחת מערימות העפר וההרס. לאחר זמן קצר התחוויר לר' אורי, כי אותו צעיר נמנה אף הוא עם הרוגי הרעש! ויהי לפלא.

חכמה בינה ודעת

ר' אורי היה מגדולי חסידי חב"ד. הוא שימש כממונה על כולל חב"ד בארץ הקודש, ושימש כפרנס של קהילת חב"ד בצפת עד לרעידת האדמה הגדולה. בעקבותיה התפרקה הקהילה והוא עבר להתגורר בחברון ולאחר מכן בירושלים. בעת הגיעו ארצה היה הכולל במצב ניהולי ירוד והרבי הצמח צדק לא היה שבע רצון מהמצב, ר' אורי הקים מחדש את הכולל, בנה את מעגל התורמים מחדש לשם כך אף יצא מטעם כולל חב"ד לשד"רות לרוסיה פעם לחמש שנים ופעם שניה לשבע שנים. במסגרת פעילותו זאת, הוא תבע לדין תורה את הכוללים במדינת פולין שעד אז לא העבירו כספים לקהילת חב"ד בארץ ישראל; פסק הדין ניתן לטובת כולל חב"ד והחל מאז העביר קיבל כולל חב"ד 12% מהכסף שהועבר לטובת היישוב היהודי בארץ ישראל. ר' אורי חתום על מכתבים למונטיפיורי ומופיע במפקדים של קהילת חב"ד בארץ הקודש שנערכו במשך השנים.

בנו ר' ישעיה, ולימים נכדו ר' יעקב ולימים נינו ר' משה ולימים בן נינו ר' יצחק אביגדור ירשו את משרתו זו וכיהנו אף הם כממונים בכולל חב"ד במשך השנים עד תש"ח (לימים שמחתי להיווכח כי לא רק 'תורה' מחזרת על אכסניה שלה אלא אף 'תורת חסד' כך: הירושה המדוברת כמו שבה וחזרה בשנת ה'תש"נ, כאשר בני ר' מנחם מנדל החל לעבוד בארגון החסד כולל חב"ד בארצות הברית. המעגל נסגר כשהוא שב ארצה לשמש כחבר הנהלת הכולל ומנהלה בארה"ק בשנת תשנ"ג).

מספרים שאחד מגדולי הפרושים בירושלים שאל את ר' אורי פעם מהו יסוד החסידות. ר' אורי השיבו במילים 'שיוויתי ה' לנגדי תמיד'. הלה השיב כנגדו: נדמה לי 'וטוב לב משתה תמיד'? השיב לו ר' אורי שכאשר מתחילים עם 'שיוויתי ה' לנגדי תמיד' זוכים להגיע אל 'וטוב לב משתה תמיד' (כידוע אלו הן המילים הפותחות והמסיימות של שו"ע אורח חיים).

על אופיו ועמידתו האיתנה של ר' אורי בקו של "גאון יעקב" כאשר מדובר בעבודת השם ודרכי החסידות, ניתן ללמוד גם מהאנקדוטה הבאה: בהגיעו לירושלים גילה כי מקווה הטהרה סגורה מידי שבת, עקב חששות הלכתיות. ומאחר והטבילה במקווה בבוקרו של כל יום הינה מאדני הקודש עבור חסידי חב"ד, הוא לא היסס לרגע, שכר ערבי ששבר את מנעול המקווה. הדבר נודע לממונים והוא נתבע על כך לדין תורה אצל רבה של ירושלים באותם ימים רבי שמואל סלנט. ר' שמואל שמע את פרטי המעשה ואמר כי אחרי מעשיו של ר' אורי אין להרהר כי מוחזק הוא שכל מעשיו לשם שמים... מאז נותרה המקווה פתוחה גם בימי השבת.

מניין של חסידי חב"ד המקפידים על תפילת 'ותיקין' – לא ניתן היה לקבץ באותם ימים בין חומותיה של ירושלים. לכן, התפלל ר' אורי במניין 'פרושים' בביהכ"נ הנודע של חורבת רבי יהודא החסיד. אך לאחר התפילה היה הולך לבית הכנסת "צמח צדק" בכדי להשלים ולשמוע "כתר".

עבודת ה' תשובה " בעת זקנה

על זוגתו של ר' אורי, הבאבע-זיסל ע"ה, מסופר במשפחתנו כי שנים אחרי שעלו וקבעו את מושבם בארץ ישראל היא חלתה פעם ורופאיה קבעו כי היא זקוקה לניתוח. לאחר בירורים, הוחלט כי היא תנותח אצל רופא מומחה בעיר ווינה שבאוסטריה. בבוא העת, היא יצאה לדרך הארוכה בואכה וינה, עם בתה הבאבע-מאטע'ל. בדרך, עברו בלויבאוויטש ונכנסו אל הרבי הצמח צדק לקבלת ברכה.

הצמח צדק קיבלם במאור פנים ובירך את הבאבע-זיסל ברפואה שלימה והורה שלא לעשות את הניתוח – ואכן היא החלימה באורח נסי ללא צורך בניתוח. לעת זקנתה, התבטאה כי עד שהיתה בטוחה שכבר לא מקנן בה אף 'יצר הרע' שלילי, היא גילתה פתאום שקפץ עליה רוגזו של 'יצר הרע' המיוחד לעת-זקנה... ומהו היצר הרע הזה? בהגיע ימי חגים וצאצאיה הרבים נכנסים לבקרה בכדי להתברך בברכת החג, פתאום צצים חשבונות: למה נכד-פלוגי עדיין לא הגיע? מדוע נכדה פלמונית מאחרת לבוא? ועם התהייה באים הדמיונות – זו אינה מכבדת אותי מספיק, וזה כבר שכח שאני קיימת וכו'. מחשבות מסוג זה, אמרה, נולדות במחשבת אדם רק בימי הזקנה ו"צריך לעשות תשובה" בכדי לגבור על הניסיונות והקשיים של יצה"ר זה... לימים, סיפר לי ידידי ר' זעליג פלדמן, שהאמרה השנונה הזו הגיעה לאזניו, נחקקה בתודעה שלו ועשתה עליו רושם כביר.

מבאר הגולה לבארות ירושלים

בנם של ר' אורי והבאבע-זיסל, ר' ישעיה אורנשטיין, נשא לאישה את מרת צפורה – בת הגאון ר' משה ריבלין משקלוב, שנודע בכינויו "ר' מוישה מגיד", אבי משפחת רבלין

המפורסמת והמסועפת בירושלים. אביו של ר' משה מגיד – ר' הלל רבלין – עלה לארץ ישראל עם חבריו בני העלייה המפורסמת הראשונה של יהודי אשכנז תלמידי הגר"א. ר' הלל היה דור שביעי, בן אחר בן, לר' משה רבקש בעל 'באר הגולה' על ד' חלקי השולחן ערוך. כינויו המשפחתי "רבקש" ניתן לו בזכות אמו מרת רבקה, וצאצאיו החליפו את שמם מ"רבקש" אל "רבלין" – ומכאן מקור שם המשפחה.

ר' משה-מגיד ריבלין היה מקרובי משפחת הגאון מווילנה ונמנה על תלמידי הגר"א – נחשב כדמות דומיננטית בין יוזמי ומגשימי רעיון העלייה לארץ הקודש ובבואם לירושלים נחשב כרב ומנהיג הקהילה האשכנזית המפוארת בירושלים. קודם לכן, כאשר אביו ר' הלל עלה לארץ ישראל (בשנת תקס"ט) – הוא הותיר לבנו את כס ה"מגידות" בעיר שקלוב ור' משה מגיד כיהן במשרה זו עד שנת ת"ר, אז זכה להגשים את משאת נפשו ועלה לארץ ישראל עם בני משפחתו, בהם גם הסבתא צפורה שהיתה אז כבת שנתיים (נפטרה בכ"ג כסלו תרע"ה).

הסבא הגדול ר' משה בלוי

סבי וראש משפחתנו ר' משה בלוי, נולד בין חומות ירושלים העתיקה – ב"בתי מחסה", ביום המסוגל י"ט כסלו תרמ"ו. בשנת תרנ"ח נכנס ללמוד בישיבת 'אהל משה' תחת השגחת סבו ר' ישעיה אורנשטיין שנמנה על מגידי השיעור בישיבה.

השפעתו של הסבא היתה מאוד משמעותית, כפי שהוא עצמו כותב: "אצל מורי זקני זצ"ל (ר' ישעיה) למדתי ארבע שנים רצופות והוא מטפל בי כאב. הוא פטם אותי בכמות גדולה של גפ"ת, שיטתו היתה לגמור והדר לסבור, ובאופן כזה עבר איתי על כמה מסכתות בש"ס. רגיל היה לבחון אותי פעמיים בשנה, בין הזמנים, וימי הבחינה היו גם ימי הדין והעונשים. במשך כל השנה היה נוח בלמוד, ולא הראה פנים זועפות, נקט תמיד בתחבולות לזרז אותי בלימודי.

"בחודש סיון תרנ"ט כשהייתי בן שלוש עשרה וחצי באתי בברית אירוסין עם בתו של דודי הגאון ר' יעקב אורנשטיין, רבקה תחלי. בכתב התנאים נקבעה החתונה לסיון תרס"ב. אשתי תחלי צעירה ממני בשנה ובעת האירוסין היתה בת שנים עשרה וחצי. בפועל התקיימה החתונה בי"ט אדר תרס"ב.

"את דרשת הנישואין לא למדתי מרב. ימים אחדים לפני נישואי יצאתי מדירת אבא זקני. ראיתי על רצפת החצר פיסת נייר, הגבהתיה וראיתי שרשומים עליה חדושי תורה מכתב יד קדשו של הגאון מבריסק. אלה היו רק רשמים ורמזים, החידושים היו ב(סוגיית) חמץ נוקשה והנישואין היו בתוך שלשים לפני פסח. התבודדתי באחת הישיבות הספרדיות בעיר העתיקה ולמדתי בעיון את הסוגיא, התעמקתי בדברי הגאון וסידרתי לי דרשה מפוארה.

"ר"ש סלנט היה מסדר הקידושין. הוא היה אב חורגה של חותנתי שנתגדלה בביתו ותהי לו כבת. ובתה אשתי תחיל' נתגדלה על ברכיו ולא זו מחבבה. ומיום שהתארסתי עם נכדתו חבב בזכותה גם אותי". עד כאן מדברי סבי הגדול.

בירושלים, שררו באותם הימים תנאי עוני מחפירים אותם קשה לתאר לבני זמננו. בני הזוג הצעירים "זכו" לרהיטים שכללו: מיטה אחת שנוצרה מקרש על גבי בסיס ברזל; מיטה ישנה מעזבון דודתו, שולחן, ארון ושני כסאות. הא ותו לא מידי. אביו-זקנו עודדו באמרו: אל תתרעם. בנישואיי, כל שנתנו לי היה מחצלת של קש שטוחה על גבי הרצפה.

ר' ישעי' אורנשטיין היה רגיל לקום כשעתיים אחר חצות הלילה ואת ר' משה העיר לותיקין בימות הקיץ ולשיעור בימות החורף. ר' משה בלוי מעיד עליו שזכר את כל הש"ס בעל פה.

מספסלי הישיבה אל הגה העסקנות

מיד לאחר החתונה, צורף הסבא הגדול לחבורת הלומדים המבוגרים יותר בישיבת 'אהל משה' שהתנהלה תחת השגחתו והדרכתו של חמיו-דודו ר' יעקב אורנשטיין. לאחר תקופה מסוימת נפטר ר' יעקב באופן פתאומי ועל אף גילו הצעיר סבא התבקש להיכנס בעול ניהול הישיבה; מכאן, נשאב לעולם העסקנות.

המהרי"ל דיסקין הנהיג שפקידי מוסדותיו יעבדו רק חצי יום וחצי היום השני יוקדש ללימוד תורה, וכך אכן התנהלו הדברים עד הסתלקותו. כאשר בנו ר' יצחק ירוחם דיסקין ירש את מקומו בניהול המוסדות, דרש מעובדיו להקדיש את כל שעות היום לעבודת הקודש, באומרו: אם רוצים ללמוד אפשר גם בלילות. הסבא ר' משה העיד על עצמו כי זו היתה נקודת התפנית בה חש שהוא כמו עוזב את 'אהלה של תורה' ויוצא אל שדה העסקנות הציבורית. בספרו, ביטא את צערו על כך באמרו: "הוצאת רגלי השנייה מבית המדרש גרמה לי לצער רב". למען הסר ספק, את לימוד התורה לא נטש; הסבתא צפורה העידה כי גם כאשר עול העסקנות גבר והלך, לא שינה מדרכו והמשיך להקדיש מספר רב של שעות מדי יום להגות בתורה.

זכה להיות מנהיגה של אגודת ישראל באחת מהתקופות הסוערות ביותר, שנות התפתחותה של 'המדינה שבדרך', ימי סער ולהט בהן התבררו והתלבנו יסודות עיקריים של הליכות וצביון, הגות, אמונה וסדרי-עולם. את מנהיגותו זכה לנהל תוך שהוא משמש פה ושליח נאמן לגדולי מנהיגי היהדות הנאמנה באותם ימים, בהם התבלטו הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד והגאון רבי יוסף צבי דושינסקי. במסגרת עסקנותו, הוא ערך לא פחות משבעה מסעות לחוץ לארץ – בהם קידם את ענייני היישוב היהודי בירושלים. במסעות אלו, חילה את פני כל גדולי מנהיגי היהדות בגולה, שחיבבוהו, אירחו אותו ושוחחו עמו ימים ארוכים ושעות מרובות.

בפעם הראשונה, נשלח לחוץ לארץ בשנת תרע"א והוא בן 25 שנים בלבד. כתלמיד ישיבה באופיו שכמעט ולא יצא עד אז אפילו משערי ירושלים, מצא עצמו ר' משה הצעיר גומע מרחקים, מתפתל בדרכים ומפליג באניות; הגיע לרוסיה – והתקבל במעונו של הגאון רבי חיים סולובייצ'יק גאב"ד בריסק. בכדי להסדיר את רשיונות-מסעו, נסע לעיר פרשבורג להנפיק לעצמו דרכון – ופגש את רב העיר הגאון רבי עקיבא סופר (שרייבר). במסעו לבריסק פגש לראשונה גם את החפץ חיים, ר' חיים עוזר גרודונסקי, הגאון רבי יוסף רוזין הרוגוצ'ובי, את אדמו"ר האמרי-אמת מגור, רבי אלחנן וסרמן, את האדמו"ר ממונקאטש, את רבי מאיר שפירא מלובלין, ר' מנחם זמבא הי"ד זצ"ל ועוד.

עד מהרה הוא הפך חביבם ונאמן ביתם של גדולי ישראל בארץ ובתפוצות. תבונתו, ידענותו ופקחותו הפכוהו לדוברת הרהוט של היהדות הנאמנה. כך למשל הוא נבחר לייצג את אגודת ישראל בוועידת "השולחן העגול" באנגליה – בה נטלו חלק אישים בולטים כמו משה שרת, בן גוריון, חיים ויצמן ועוד מראשי הארגונים הציוניים שהתכנסו לדון בסוגיית עליית היהודים לארץ ישראל.

לאחר נאום חוצב להבות שנשא בפני וועדת החקירה האנגלו-אמריקנית לענייני ארץ ישראל, הוא נשאל האם תנועת 'אגודת ישראל' דורשת עליה-יהודית חופשית רק עבור יהודים-חרדים או שאין הבדל. ר' משה השיב בנחרצות: אין כל הבדל. תשובה זו נשענה על תשובה דומה שהשיב המהרי"צ דושינסקי בשנת תרצ"ז לחברי הוועידה המלכותית בראשות הלורד פיל.

אנקדוטה מעניינת זכורה מדיוני אותה וועדה – כאשר ר' משה ציין בדבריו את העובדה, שמשפחתנו עלתה לארץ ישראל מאה-ושלושים שנים קודם לכן וכבר מונה כמה מאות בתי-אב. הנציג האמריקני הבכיר בוועדה, מר מקדונלד, התרשם מאוד מנתונים אלו והפטיר: "לו עשו כך רק עוד כמה אלפים מבני עמך – היו מכריעים בקלות את הקונפליקט הניצב כעת על הפרק וחוסכים לנו צרות רבות".

במחיצת רבני ירושלים

דמויות מופת ואנשי שם חיו בסמטאותיה של עיר הקודש ירושלים. והסבא ר' משה, ראש אגודת ישראל ומנהיג 'העדה החרדית', נכנס ויצא כבן בית במעונם, חלק כבוד רב לכל אחד מאישים אלו, אל משכנם עלה ואת פניהם חילה תדיר. במשך שנות עסקנותו (ועוד קודם לכך) יצק מים על ידי רבני ירושלים, הגאון מבריסק המהרי"ל דיסקין (שנלב"ע בעת שסבי היה נער בן 12) ולאחריו בנו ר' יצחק ירוחם; הגאון ר' יוסף חיים זוננפלד ולאחריו המהרי"צ דושינסקי.

הגר"ח זוננפלד נחשב רבו המובהק ובמשפחתנו נישא שמו ברגשי כבוד ויקר. ב"גירסא דינקותא" שלי שזורים לא מעט סיפורים שנשמעו בביתנו אודותיו, על פקחותו ויראת

השמים המופלגת שאפינה אותו. אבי מורי רבי ברוך יהודה בלוי נהג לספר לנו רבות אודותיו ועל התקופה והאווירה ששררה בירושלים בימי מנהיגותו.

כי את זאת יש לזכור: מאז ומתמיד, סבלה ירושלים מפולמוסים וויכוחים פנימיים. עוד לפני מלחמת העולם הראשונה, נחלקו בני היישוב הישן לקבוצות ומחנות. מצד אחד, ניצבו הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל ונאמניו שנחשבו 'מתונים' וטולרנטיים יותר מעמיתיהם, קנאי ירושלים שנמנו על חצרו של הגאון רבי יהודה לייב דיסקין זצ"ל.

בתווך, ניצב הגרי"ח זוננפלד: עדיין לא החשיבוהו כרב העדה החרדית, אך כבר אז נישא שמו לתהילה כעילוי אגדי וכארי שבחבורה. פעם, באו כמה מהקנאים להחתימו על כרוז שהתייחס לדברי לעז ולשה"ר שנפוצו בעיר אודות נכדתו של יריבם הגר"ש סלנט. הרב זוננפלד סירב לחתום בטענה שאלו דברי השמצה שאין בינם ובין יריבות אידיאולוגית מאום. הרב גם לא חשך את שבט ביקורתו כשהביע מורת רוח מכך שמפולמוס אידיאולוגי נסחפו הרחק מהגבולות הלגיטימיים, ועוסקים בניגוח פוליטי אינטרסנטי כנגד הגר"ש זצ"ל.

סיפור דומה אירע בתקופה מאוחרת יותר, כשבאו להחתים את הגרי"ח זצ"ל על כרוז שהכפיש את שמו של הרב אברהם-יצחק הכהן קוק בו הוא מכונה כ"כופר", תוך ציטוט דברים שאמר הגרי"ח עצמו כנגד הרב קוק. הרב זוננפלד סירב לאשר את הכרוז ואמר: "לא אמרתי שהוא 'כופר', אלא שבדברים מסוימים אותם הוא אמר ניתן לראות דברי כפירה".

וכזה הוא סיפור נוסף, עם נגיעה משפחתית:

סבא-רבא שלי, רבי יצחק שלמה בלוי זצ"ל, התגורר בשכונת בתי מחסה ברובע היהודי בירושלים. באחד הימים שטפה הסבתא, באבע-שיינדל ע"ה, את החצר ובדיוק עבר שם הגרי"ח זצ"ל. היה זה הרבה לפני שהוא התפרסם והפך למנהיג היישוב. הסבתא, שסברה כי הוא מפריע ל'ספונג'ה', העירה לו בעוקצנות מסוימת. הגרי"ח זצ"ל הגיב ואמר: "חציפות של אישה יהודייה". מאוחר יותר שב הסבא לביתו, ושמע על "התקרית". מזועזע, הוא מיהר לבית ידידו – שאת מעלותיו כבר הכיר היטב – ושאל בשיא הרצינות: "האם יש לאשתי דין של 'מחוצפת' ועללי לגרשה?" השיב לו הגרי"ח זצ"ל: "לא אמרתי שיש לה דין של 'חצופה' – אלא שהיתה חוצפה בדבריה".

אם כן, כאמור, הסבא הגדול ר' משה נמנה בין מקורביו של הגרי"ח זוננפלד וייצגו נאמנה בשורה ארוכה של פעולות ושליחויות. אחר הסתלקותו, תמך ר' משה בבחירתו של המהרי"צ דושינסקי כממלא-מקומו ברבנות ועסק בפרוצדורה המורכבת שהיתה כרוכה בהעלאתו עם בני משפחתו מהונגריה לירושלים. מאמציו נשאו פרי, והוכתרו בהצלחה – לא לפני שערך מסע ארוך בחוץ לארץ אצל גדולי הרבנים וגדולי התורה שנטלו חלק בהליך בחירת רב העדה החרדית בירושלים.

וכך, בשנות ילדותנו עת בה התגוררנו בשכונת בית ישראל בירושלים – הסתופפנו בצילו של המהרי"צ דושינסקי זצ"ל. בבית הכנסת שלו התפללנו בשבתות, לביתו היינו נכנסים באופן תדיר, הקרבה בין המשפחות הייתה הדוקה מאד ואבי, רבי ברוך יהודה זצ"ל, אף היה מזכירו במשך מספר שנים.

אמנם, הידידות האמיצה הצטננה במעט אחרי מערכת הבחירות הדרמטית שהתנהלה בשנת תש"ה. קרב איתנים התנהל על צביונה ואופייה של העדה החרדית – והמערכה הסוערת הסתיימה בניצחון פלג 'נטורי קרתא'. זרם זה, שבין מנהיגיו הבולטים ניצב אחיו הצעיר של הסבא – רבי עמרם בלוי זצ"ל – התנהל כאופוזיציה קנאית לדרכו של סבא, שהנהיג את המסגרת הפוליטית של הקהילה החרדית, 'אגודת ישראל'.

יש טוענים כי הבחירות הוכרעו עקב החלטת המהרי"צ דושינסקי לשלול זכות בחירה מכל חבר ב'אגודת ישראל' השולח את ילדיו להתחנך ב'בית יעקב' (שלימדו בשפה העברית). כך למעשה נפלטו מקרב הבוחרים המוני אגודאים. התוצאה, כאמור, שינתה לבלי הכר את פניה של העדה החרדית ולמעשה זו הסיבה ש"העדה" התפלגה ונפלטה מתוך אגודת ישראל.

למרות הנתק המסוים שחל בין השניים, סבא עדיין היה מבאי ביתו של המהרי"צ דושינסקי זצ"ל. זכור ביותר ההספד המר שנשא המהרי"צ דושינסקי זצ"ל בהלווייתו של סבא, בו בכה בכי תמרורים וקרא "מי יקום לי עם מרעים מי יתייצב לי עם פועלי אוון". הדבר גם לא השפיע לרעה על הקרבה בין המשפחות, שנמשכה גם לאחר מכן, ולאורך כל שנות ילדותנו היוותה דמותו הק' מקור השראה רוחנית לכל משפחתנו, יחד עם דמותו של הסבא זצ"ל.

סיפר לי אחי הגאון ר' יעקב ז"ל: היה מנהג של סבינו רבי משה לבקר אצל המהרי"צ דושינסקי בכל יום ששי, לשוחח אתו בלימוד ולאחר מכן לדווח לו על כל עסקי הציבור בהם היה הסבא מעורב. כשנה לפני הסתלקות הסבא, שכנעו הקנאים את המהרי"צ ואף הצליחו להחתימו על 'פאשקוויל' מחאה נגד הסבא (כמדומה שזה היה בענייני מס חינוך שהסבא הגיע להסכם עם השלטונות בעניין לטובת היהדות החרדית. אגב, המהרי"צ עודכן וידע מראש על הסיכום המסתמן ובכל זאת 'חילצו' ממנו חתימה לכרוז).

מאז, אמנם הסבא המשיך להגיע בכל יום ששי לשוחח עם הרב דושינסקי בדברי תורה, אולם נמנע מלדבר על עסקנות הכלל ולדווח עליהם.

אחי ר' טוביה שיח' זכה להתלוות אליו בחג הפסח האחרון בימי חייו – כאשר כמנהגו הוא טרח ועלה 'לקבל פני רבותיו' במועד. הוא התלווה לסבא הגדול בעלותו למעונם של הגאון רבי זעליג-ראובן בענגיס זצ"ל ראב"ד ירושלים מטעם העדה החרדית; הגאון מפרשבורג רבי עקיבא סופר זצ"ל בעל "דעת סופר"; הרה"ק האדמו"ר האמרי אמת מגור זצ"ל והגאון רבי יצחק-זאב סולובייצ'יק זצ"ל הרב מבריסק, שאחי מעיד כי בניגוד גמור לתדמית הנוקשה והמסתגרת המיוחסת לו, בשיחה עם הסבא ר' משה הוא דווקא היה

נינוח ובמצב-רוח קליל ועליו. הרבי ה"אמרי אמת" שהיה כבר חולה וחלוש, התנצל בפני הסבא ואמר: "אף שהנך ראוי לכך - מחל נא לי, ר' משה, על שאיני יכול לקום מפניך".

סיפר לי אבי ז"ל כי פעם נשלח למעונו של החזון איש, להיוועץ בו בקשר לסוגיה ציבורית שעמדה על הפרק. כידוע, זוגתו של החזון איש לא היתה בקו הבריאות הנפשית וכאשר אבא הגיע למקום היא לא נתנה לאיש לעבור את מפתן הבית. אבי לא היסס, הקיף את הבית ונכנס דרך מרפסת אחורית, הגיע לחדרו של החזון איש ודן עמו בנושא לשמו הגיע. פתאום פתחה הרבנית את דלת החדר והחלה לצעוק על אבי שיצא מיד מהבית. פנה אליה החזון איש ואמר: "האם אינך מזהה? את לא יודעת מי זה? האיש הזה הוא בנו של רבי משה בלוי, ששלח לנו את הסרטיפיקטים (רישיונות העלייה לארץ שהונפקו ע"י המנדט הבריטי). אם תגרשי אותו, הוא עלול לספר על כך לאביו וישלחו אותנו חזרה לליטא! נבהלה הרבנית, התנצלה ועזבה את החדר.

עם גדולי ישראל

בירושלים של ימי ילדותי ונעוריי הייתה קבוצה גדולה ואיכותית מאד של חסידי ויז'ניץ, שהיו מקורבים מאד לסבי, רבי משה בלוי זצ"ל, ונמנו עם חוג נאמניו בתנועת אגודת ישראל. על הקשר בין חסידי ויז'ניץ לסבא ולהנהגתו הציבורית תעיד האנקדוטה הבאה:

בשנת תרצ"ה הגיעו לביקור בארץ בניו של הרה"ק ה'אהבת ישראל' מויז'ניץ זצ"ל. דבר הביקור של 'די ויז'ניצע קינדער' עורר התרגשות רבה. הם סיירו במקומות הקדושים – בכותל המערבי, בציון רשב"י במירון ועוד. וערכו ביקורים אצל גדולי ישראל. והנה, באחד הימים, שהה אחי בכורי הגאון הגדול רבי יעקב בלוי זצ"ל בבית סבי, וממרפסת הקומה השנייה הוא הבחין כי בהפתעה גמורה פוסעים ארבעת האחים במעלה גרם המדרגות המוליך אל הבית.

כחץ מקשת 'טס' אחי אל הבית פנימה ובישר בהתרגשות על בואם של האורחים החשובים. הוא נשלח לאסוף מהשכנים כמה כסאות – כי זאת למודעי: חרף היותו מנהיג דגול המתייצב בפני מלכים ורוזנים, חיו הפרטיים היו עניים ודלים. כך למשל לקראת ליל הסדר, אותו הייתה המשפחה חוגגת בהרכב מורחב בביתו של סבי, היו מביאים אל הבית ספסלים, על גבי סוס ועגלה, ממושרדי 'אגודת ישראל'.

סיפור מעניין נוסף, עם 'נגיעה' חב"דית, שמעתי מאחי ר' טוביה: בשנת תרפ"ט ביקר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בארץ הקודש. בין היתר, נכנס לבקר במעונו של הגרי"ח זוננפלד זצ"ל וגם אצל הגרא"י קוק ע"ה. באותה תקופה דרך כוכבו של קנאי צעיר, מוביל תנועת נטורי קרתא, העונה לשם ר' עמרם בלוי – אחיו הצעיר של הסבא רבי משה בלוי זצ"ל.

ביקורו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע אצל מנהיגי הציונות הדתית היה לצנינים בעיני הקנאים, והר"ע ניסח פשקוויל חריף ובוטה שהכיל ביטויים קשים מאד כנגד כ"ק אדמו"ר

מוהריי"צ נ"ע ("יצחק יצחק לגזירה שווה", "לא לחינם הלך הזרזיר אצל העורב אלא מפני שהוא מינות" ועוד כהנה וכהנה). הר"ע ידע שאחיו, הסבא ר' משה, לא יאפשר הדפסת והפצת 'כרוזים' אלו, ולכן שמר על חשאיות והדפיס את המודעות בבית דפוס ממשלתי.

כאשר הגיעו המודעות, נכנס הר"ע עמם לבית הכנסת בשכונת בתי מילנר, הגיף היטב את הדלת וחיכה לבואו של ה'קלעפער', המדביק המקצועי, שייקח ממנו את הפשקווילים וידביקם בחוצות העיר. אבא, שלמד בישיבת 'אוהל משה' הסמוכה, הבחין במתרחש ועדכן את אביו.

סבא מיהר אל בית הכנסת ומבעד לשער הסגור התרה באחיו, כשהוא דורש לקבל לידיו את המודעות. האח הצעיר מיאן להקשיב, סבא ניסה לערב בעניין את אביהם רבי יצחק שלמה בלוי זצ"ל, אבל גם לאביו סירב הר"ע בעקשנות לשמוע. הוא ציטט בלהט את הפסוק "האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר". לסבא לא נותרה ברירה: הוא פרץ בכוח את דלת בית הכנסת, לקח מידי אחיו את המודעות והעלה אותן באש...

שנים אחרי כן, בתשרי תשל"ג כשאבא כבר היה חולה מאד, זכה אחי ר' טוביה לשהות במחיצת כ"ק אדמו"ר זי"ע והכניס לקודש פנימה מכתב בו ביקש ברכה לרפואה שלמה עבור אבא. בין הדברים סיפר במכתב את הסיפור הזה שיש בו משום הזכרת זכות אבות וביקש שהדבר יעמוד לזכותו של אבא ולרפואתו. על הסיפור זכה למענה מכ"ק אדמו"ר זי"ע: "אזכיר על הציון".

בין חייו הפרטיים לציבוריים

בשנת תש"ו יצא זקני, רבי משה בלוי זצ"ל, בראש משלחת מטעם אגודת ישראל, למסע גיוס כספים בארצות הברית. המסע החל בתחילת חודש סיוון, בהפלגה באנייה מנמל חיפה. במהלך המסע, בשהותו על האנייה, חלה זקני והאנייה עגנה במסינה שבאיטליה, שם נפטר סביב בית הרפואה.

כשהרגיש שכוחותיו עוזבים אותו אמר את הדברים הבאים: "שמעו לי ידידים, אני הולך לעולם האמת. למקום בו כל אדם צריך לתת דין וחשבון על מעשיו, דעו כי בחיי הפרטים חטאתי, אבל בחיי הציבוריים לא חטאתי מעולם. אני מוכן ומזומן להצדיק את כל פעולותיי הציבוריות לפני בית דין של מעלה, כי כל כוונתי היתה אחת תורה ויראת שמים וטובת אחינו בני ישראל".

(מעניין לציין כי כשהדברים הגיעו לאוזניו של רבי יואל מסאטמר זצ"ל – יריבו האידיאולוגי הגדול והבולט ביותר של סבי ומוביל השיטה הקנאית – הוא התבטא ואמר כי "האמת הפוכה בדיוק").

מר' מאיר קרליץ (אחיו של החזון איש שהיה חברו למשלחת) ביקש: "יש לי בקשה אליכם, ר' מאיר, להבטיח לי שיוליכוני לירושלים". ר' מאיר ענה לו: אני שומע ר' משה. וזקני היה שבע רצון מתשובתו.

כל כך מחושב וישר היה סבא עד כי דאג לתת למלוויו חשבון של החובות שהשאיר בארץ וביקש שהמשפחה תשלם אותם.

במסינה לא נמצא בכלל יישוב של יהודים ורבי מאיר קרליץ היה אז אובד עצות כיצד לטפל בהעברת גופתו לארץ ישראל. היות וגם אמצעים כספיים לא היו בידו, הוא שמר על גופתו בבית החולים המקומי עד שלפתע הופיע אצלו יהודי בשם אלימלך רייס, היהודי היחיד במסינה, שבא לחקור שמא נמצא כאן נפטר יהודי גדול מירושלים שיש לטפל בקבורתו.

הלה סיפר כי רבו, האדמו"ר מפביאני לודז', נגלה אליו בחלום הלילה וציווה עליו להתאמץ בקבורת מת מצוה של אדם גדול מירושלים עיר הקודש, המוטל במסינה. בא אפוא לתומו כדי לברר פשר חלומו והופתע לפגוש את רבי מאיר ליד הנפטר שמעולם לא ידעו. הוא התמסר מיד לטיפול בהעברת הגופה במטוס ואף כיסה מכספו את ההוצאות ודאג לכל שאר הסידורים.

בשולי תיאור הסתלקותו עלי לציין: הכנסייה הגדולה הרביעית של אגודת ישראל העולמית התקיימה בשלהי חודש סיוון שנת תשי"ד. זקני, רבי משה בלוי זצ"ל, נפטר כשמונה שנים קודם לכן, ובאותה עת עמד בראש אגודת ישראל הרי"מ לוי ז"ל.

במושב הפתיחה של הוועידה מנה הרי"מ ז"ל בנאומו את מנהיגי התנועה וגדוליה הנעדרים, אלו שהלכו לעולמם מאז הכנסייה הגדולה השלישית, שנערכה שבע עשרה שנה קודם לכן, בשנת תרצ"ז. בטעות או בכוונה, נשמט מהרשימה שמו של זקני, מנהיגה הבלתי מעורער של התנועה בארץ הקודש משך שנים. בהזדמנות קרובה, התנצל הרי"מ והסביר שהסיבה לכך הייתה טעות טכנית.

במושב הנעילה של הוועידה כווד הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל, שכיהן כחבר ועד הרבנים של אגודת ישראל, לשאת דברים. הוא סקר בהרחבה את פעילות אגודת ישראל הירושלמית, וכשתם הזמן שהוקצב לנאומו, סימן לו הרי"מ ז"ל שעליו לסיים את דבריו וביקש להוריד אותו מהבמה. הגרא"ח זצ"ל הניח שלא מדובר בשיקולי לוח זמנים בלבד אלא בהמשך המאבק האידיאולוגי-פוליטי נגד מורשתו ופועלו של זקני וסיעתו, והמשיך בנאומו.

מאוחר יותר שוחח אחי ר' טוביה עם הגרא"ח זצ"ל, שהביע באוזניו את התרעומת והכעס שלו כלפי מי שביקשו להעלים את זכרו של סבי ופועלו. הוא היה נסער מאד, דיבר מנהמת ליבו ואמר לו אז מילים קשות: "לאן היינו מגיעים לולא סבא שלך? הגיעו מי שהגיעו לכאן לאחר המלחמה ומצאו תנועה מתפקדת ומשגשגת, מן המוכן, שסבא שלך בנה בעשר אצבעותיו!". בכ' תמוז באותה שנה נפטר הגרא"ח זצ"ל מהתקף לב פתאומי.

הנה שני 'ווארטס' מקוריים שהיו שגורים על לשונו של סבי, רבי משה בלוי זצ"ל:
הראשון: בגמרא נאמר כי "מצדיקי הרבים ככוכבים – אלו מלמדי תינוקות". כוכב, על פי הגמרא, גדול מכל כדור הארץ, אבל מכאן הוא נראה לעינינו קטן. וזו בדיוק התכונה שצריכה לאפיין מלמד תינוקות: להיות גדול ולהיראות קטן.

השני: ידועה האגדה שכאשר הודח רבן גמליאל מן הנשיאות, ביקשו חכמים למנות את רבי אלעזר בן עזריה לממלא מקומו, אך רעייתו הביעה חשש שהוא לא כשיר לכך משום שהוא צעיר מדי, בסך הכול נער בן שמונה עשרה – ובדרך נס, בין לילה צמחו בזקנו שורות של שערות לבנות והוא נראה "כבן שבעים שנה".

בידיש, אמר סבי על דרך הצחות, הכינוי "דער אלטער" הוא דו-משמעי – "זקן", וגם "מפעם" או "לשעבר". ובכן, לו היו קוראים לרבי אלעזר בן עזריה, שחזתו כנער צעיר, "דער אלטער" – היו עלולים לפרש שמקור הכינוי הוא בגלל היותו "הנשיא לשעבר", ולכן הזקן שהלבין פתר את הבעיה, משום שכעת, כולם יבינו שהכוונה היא לכנות אותו "הזקן".

בית אמא

הסבא ר' יעקב מאיר הלוי בוקסבוים נולד בשנת תר"מ בעיר בארדיוב שבהונגריה הישנה סמוך לגבול גליציה, לאביו ר' טוביה ב"ר משה הלוי בוקסבוים מצאנז, שהיה דיין בבית דינו של מרן ה'דברי חיים' מצאנז והיה תלמיד חכם מופלג ומרביץ תורה ברבים.

בנעוריו למד בשקידה בישיבה שבבראדיוב ובהגיעו לפרקו נשא את מ' שרה רייזל בת ר' יהודה לייב דייטש שנולדה בסטראפקוב בתרמ"ג.

כנצר למשפחה שאבותיה היו מחשובי חסידי צאנז מימי מרן הדברי חיים וצאצאיו התחנך מנעוריו על ברכי החסידות והיה מקושר לצדיקים לבית צאנז.

לאחר נישואיו לסבתי הרבנית שרה רייזל לבית דייטש היה סמוך על שולחן חותנו בסטראפקוב ושם התקשר אל רב העיר, הרה"ק רבי אברהם שלום הלברשטאם זצוק"ל, בנו בכורו של הרה"ק רבי יחזקאל משינאווא זי"ע. בצלו המשיך להסתופף גם לאחר שעבר לגור בעיר קאשוי.

בתרס"ו עלה חותנו ר' יהודה לייב דייטש יחד עם זוגתו מרת חנה דייטש (על קברה כתוב שהינה נינת הב"ח) וילדיהם הלא נשואים (ר' שמואל דייטש ז"ל, ר' ברוך דייטש ז"ל, ר' מתתיהו דייטש ז"ל ומרת חווה טרייטל ע"ה) ארצה, הסבתא מרת שרה רייזל הייתה ביתם הבכורה ועמדה לפני לידת בתה הבכורה, ומפני זה ומפני שהוריו המבוגרים של סבי ר' יעקב מאיר התגוררו בקרבת מקום ולא רצו להשאיר אותם לבדם, נשארו בס גולה.

כך יצא שעל אף שכל בני משפחתה הקרובה של אמי נרצחו בשואה האיומה (הוריה, אחיה ואחיותיה בני זוגם וילדיהם), היו לנו בירושלים דודים ובני דודים למשפחת דייטש המהוללה.

סבי ר' יעקב מאיר הי"ד זצ"ל ישב רוב שעות היום על התורה ועל העבודה ולמחייתו עסק בכתיבת סת"ם ומכירת תשמישי קדושה. כאשר רכש פעם כמות גדולה של טליתות, גילה כי הן צבועות בפסים כחולים כמנהג הציונים של אז. הסוחר סירב לקבל את סחורתו בחזרה ולמרות שיה ביקוש לטליתות בקרב החוגים הציונים באזור שהיו מוכנים לשלם אף סכום כפול עליהן, סירב רבי יעקב מאיר למכור אותן והעדיף לגנוזן.

סבי הי"ד זצ"ל היה מקורב לרה"ק רבי אברהם שלום זצ"ל מסטרופקוב (בנו של ה'דברי יחזקאל' משינוא זצ"ל, שהיה בנו בכורו של ה'דברי חיים' מצאנז זצ"ל) שקיים את חצרו בקאשוי.

פעם, כאשר אבי זצ"ל שימש כמזכירו של הגרי"צ דושינסקי זצ"ל, קיבל מכתב מחותנו, סבי הי"ד זצ"ל, בו קבל על כך שהאדמו"ר מסטרופקוב כתב מכתב לגרי"צ זצ"ל ולא קיבל מענה. את מכתבו סיים בשאלה האם אין הגרי"צ חושש מקפידא של האדמו"ר מסטרופקוב. אצל אבי עוררה השאלה מידה מסוימת של גיחוך. בעיניו היה הגרי"צ זצ"ל גדול הדור ומה לו לחשוש מקפידתו של אדמו"ר מסוים.

מה הופתע אבא כאשר עלה לביתו של הגרי"צ זצ"ל ודיווח לו על המכתב, והגרי"צ זצ"ל היה נסער מאד והחל להתהלך בחדרו אנה ואנה אחוז מחשבות. לאחר מכן פנה אל אבא ואמר לו: "כתוב נא לחותנך ומסור לו את רוב טרדותיי שבגינן לא עלה בידי להשיב לאדמו"ר מסטרופקוב".

לאחר הסתלקות הרא"ש זצ"ל מילא את מקומו בנו הרה"ק רבי מנחם מענדל זצ"ל, שבתקופת השואה הצליח להגיע לארה"ב, שם הקים את חצרו. עם הסתלקות הרמ"מ זצ"ל (טבת תשי"ד), היה הרה"ק רבי יחזקאל שרגא ליפשיץ זצ"ל, נכדו של הרא"ש זצ"ל, לאדמו"ר מסטרופקוב, והוא קבע את חצרו בעיה"ק ירושלים.

בבית אמי נשמרו מכתביהם של אביה, אמה, אחיותיה ואחיה עד לשנת 1943. במכתבים אלו אביה צפה פני עתיד וניסה בכל כוחו להשיג סרטיפיקט ולעלות ארצה אולם לדאבון הלב ההשתדלות לא נשאה פרי. בשנת תש"ד, עם דמדומי השואה האיומה, נשלחו ר' יעקב מאיר וזוגתו, שלושת בניהם וארבעת בנותיהם וכל יוצאי חלציהם לאושוויץ. שם עלו כולם על המוקד על קידוש ה' ביום י"ב בסיון תש"ד הי"ד.

היחידה ששרדה את השואה היא אמי, הבת הבכורה, מרת רחל טעמערל בלויא.

אחיה הרה"ח ר' יוסף הלוי בוקסבוים הי"ד היה ראש ישיבה במיכאלובצ'י, בצעירותו התקשר אל הרה"ק רבי אהרן ראטה בעל השומרי אמונים. אח"כ החלו לנהור אליו מאות חסידים שהסתופפו בצילו והיה להם לאדמ"ור ורועה נאמן, למרת היותו אדמו"ר מפורסם

המשיך לנסוע להסתופף אצל רבו יחד עם אחוזת תלמידיו. נספה באושוויץ יחד עם זוגתו ותשעת צאצאיהם הי"ד

כמו כן נספו אחיה ר' משה שהיה נשוי, מרת חנה, מרת רייצא שהיו נשואות ונספו יחד עם ילדיהם ובעליהן. אחיה הבחור חיים, ואחיותיה אסתר ומאטיל הי"ד.

הרה"צ רבי שמואל דייטש זצ"ל – אחיה של סבתי, הצדקנית שרה רייזל הי"ד, אם אמי הרבנית רחל טעמרל ע"ה – שהשתייך לחוגי הקנאים בירושלים, היה דמות משמעותית מאד בחיינו, היינו הרבה בביתו וקיבלנו השראה מדמותו.

למעשה, היה זה רבי שמואל זצ"ל שפרס את חסותו על אמי, ואף שידך בינה לבין אבי, שהיה מבקר אצלו מפעם לפעם.

במרוצת שנות חיי, בעליות ומורדות שידעתי בהן, חשתי ולא אכחד אם אומר כי עד עצם היום הזה מלווה אותי תחושה זו כי זכות אבות עמדה לי כשלא מעדו אשוריי.